

بررسی اثرات اخلاقی شبکه‌های اجتماعی بر جوانان شهر کابل

An Examination of the Effects of Social Networks on Youth and Adolescents

پوهنمل نقیب الله حمید^۱

DOI: 10.64104/v10.Issue18.n7.Fall.2025

چکیده

این نبشته ی پژوهشی تمرکز بر درک اثرات اخلاقی شبکه های اجتماعی بر جوانان و نوجوانان دارد و پرده از مشکلاتی بر میدارد که به اثر بهره گیری از شبکه های اجتماعی متوجه ایشان می شود. اهمیت تحقیق در این است که استفاده ی لجام گسیخته از شبکه های اجتماعی و عدم توجه به مدیریت خود و هنجارمندی سازی نحوه ی بهره گیری، اثرات زننده و جبران ناپذیر را بر حیات علمی، اجتماعی، اقتصادی و... کاربران می گذارد؛ و توجه به کاربرد مثبت این دنیای مجازی، فرجام نیک را بر قشر جوان و نوجوان رقم می زند. هدف تحقیق این است تا با این پژوهش، اثرات مثبت و منفی استفاده از شبکه های اجتماعی برای جوانان و نوجوانان بر ملا گردد و با درک خطرات آن، استفاده از این شبکه ها را اصولمند سازند و از آسیب های آن درمان قرار گیرند. روش تحقیق در این مطالعه، کمی و کیفی بوده و استوار بر تحلیل و توصیف یافته هایی است که از نظریات و آرای پاسخ دهندگان پرسش نامه ها و از لایه های کتاب ها بدست آمده است. مهم ترین یافته های تحقیق این است که شبکه های اجتماعی تاثیر مثبت و منفی بر قشر جوان و نوجوان می گذرد و اثرات منفی اش بر قشر جوان، در صورت عدم مدیریت، بیشتر می باشد. این تحقیق با نتیجه گیری و منابع استفاده شده پایان یافته است.

واژگان کلیدی: اثرات، شبکه‌ها، اجتماعی، اخلاقی، جوانان، نوجوانان و کابل.

^۱ عضو کادر علمی پوهنخی علوم اسلامی، پوهنتون تعلیم و تربیه کابل. 0747151131. hameedn1n@gmail.com

مقدمه

در دهه های اخیر، پیشرفت فناوری های ارتباطی باعث شکل گیری و گسترش شبکه های اجتماعی مانند اینستاگرام، واتساپ، تلگرام، اکس و تیک تاک شده است. این شبکه ها با هدف آسان تر کردن ارتباطات، تبادل اطلاعات و سرگرمی ایجاد شده اند، اما ورود گسترده آن ها به زندگی روزمره خانواده ها، تأثیرات عمیق و گاه متناقضی بر روابط خانوادگی گذاشته است. همچنان با رشد سریع فناوری اطلاعات، شبکه های اجتماعی به بخش جدایی ناپذیر از زندگی روزمره جوانان و نوجوانان در شهرهای کشور به ویژه کابل تبدیل شده اند؛ با وجود مزایای متعدد این پلتفرم ها، شواهد علمی نشان می دهد که استفاده نادرست و ناآگاهانه از شبکه های اجتماعی می تواند تأثیرات منفی جدی بر سلامت روانی، اجتماعی و تحصیلی جوانان و نوجوانان داشته باشد؛ و چنان تجربه و مصاحبه با نسل جوان در شهر کابل، نشان می دهد که استفاده بی رویه و لجام گسیخته از این شبکه ها در میان جوانان و نوجوانان شهر کابل، سبب بروز بسیاری مشکلات و معضلات فکری و اخلاقی شده و رویهم، تأثیر منفی بر روابط میان اعضای خانواده ها گذاشته است.

در این مقاله به بررسی اثرات مثبت و منفی شبکه های اجتماعی بر نهاد خانواده و تبعات و آسیب های آن بر جوانان پرداخته می شود، تا بدین وسیله، تبعات و پیامدهای مثبت و منفی استفاده از شبکه های اجتماعی پدیدار شده تا بادرک آن، به جوانب مثبت آن توجه بایسته صورت بگیرد و از جوانب منفی آن اجتناب شود تا کاربران از آسیب های جانبی و تبعات زنده شبکه ها در امان قرار گیرند.

طرح مسأله

در عصر دیجیتال، خانواده ها مخصوصاً نوجوانان و جوانان بیش از هر گروه دیگری در معرض فناوری های نوین، به ویژه شبکه های اجتماعی قرار دارند، نوجوانان و جوانان در سراسر کشور ما افغانستان به ویژه شهر کابل روزانه از پلتفرم هایی مانند فیسبوک، اینستاگرام، تیک تاک، تلگرام و اکس استفاده می کنند؛ مشکل اساسی این است که بیشترین نوجوانان و جوانان شهر کابل، از چگونگی استفاده از این شبکه ها به گونه ی که وفق آموزه های اسلامی باشد و آنان را از آسیب ها و عواقب منفی آن باز دارند، بی خبرند یا این که معیارهای درست بهره گیری از این شبکه ها را در نظر نمی گیرند و اثرات منفی و زنده آن را دست کم می گیرند و خانواده ها از کنار این موضوع حاد و تاثیرگذار بر آینده فرزندان شان بی باکانه رد می شوند؛ و این امر، سبب برای دچار شدن خانواده ها به بحران های مختلف؛ آموزشی، روانی، اجتماعی، جسمی، اقتصادی و ... شده است؛ شوربختانه، استفاده بی رویه و افسارگسسته از شبکه های اجتماعی به شکل سرسام آور در میان جوانان و نوجوانان کشور ما به ویژه شهر کابل جریان دارد و اثرات زنده و ناگوار را در عرصه های مختلف فکری، اخلاقی، اجتماعی، تحصیلی و ... به جای گذارده است و بدون تردید، تداوم این امر، اثرات بسی ناگوار و زنده ی را در حوزه تعلیم و تربیه، کار و فعالیت های روزمره، روابط میان اعضای خانواده ها به جای می گذارد و برآیند این موضوع را می توان در امتحانات مکاتب، مدارس و دانشگاه ها بدست آورد.

اهمیت تحقیق

بدون شک، شبکه های اجتماعی از اهمیت بسزای برخوردار است. ارزشمندی موضوع مورد بحث از آنجاست که استفاده ی مثبت از این وسیله، کمکی بیشتر و سازنده ی بر روند زندگی آموزشی، اجتماعی، اقتصادی و ... جوانان و نوجوانان می کند، ولی با وجود مزایای متفاوت شبکه های اجتماعی، استفاده افراطی، بدون نظارت و آگاهی لازم از عواقب و اثرات زنده آن ها،

می‌تواند تأثیرات منفی عمیقی بر سلامت جسمی، روانی، اجتماعی، اقتصادی و تحصیلی نوجوانان و جوانان داشته باشد و تداوم این وضعیت، آینده خانواده‌ها را با چالش‌های جدی مواجه می‌سازد و آسیب‌های جبران‌ناپذیر را برای شان بر می‌انگیزد. بدون شک، پس از درک و شناخت تبعات منفی استفاده از این شبکه‌های اجتماعی و آسیب‌های ناگوار آن در روند تحصیل جوانان، تغییرافکار و اندیشه‌ها، روابط اجتماعی و خانوادگی، اتلاف وقت و فرصت‌های طلایی دوران جوانی، کاربران جوان شهر کابل را وادار خواهد کرد که در بهره‌گیری از شبکه‌های اجتماعی متوجه مدیریت وقت و زمان و استفاده مثبت از این شبکه‌ها باشند و خانواده‌ها را وادار خواهد نمود که بفرزندان شان در هنگام استفاده از این شبکه‌ها، نظارت دقیق و لازم داشته باشند تا از یکسو، مسئولیت خود را ادا نمایند و از سوی دیگر، فرزندان خود را از فرورفتن در منجلاب فساد فکری و اخلاقی و تلف شدن فرصت‌ها و عمر شان نجات دهند.

سوالات تحقیق:

سوال اصلی: استفاده از شبکه‌های اجتماعی چه اثراتی اخلاقی بر نوجوانان و جوانان می‌گذارد؟

سوالات فرعی:

- ✓ استفاده‌ی ایجابی از شبکه‌های اجتماعی چیست؟
- ✓ استفاده‌ی سلبی از شبکه‌های اجتماعی چیست؟
- ✓ استفاده از شبکه‌های اجتماعی چه اثرات منفی و زننده بر قشر جوان می‌گذارد؟
- ✓ استفاده از شبکه‌های اجتماعی چه اثرات مثبت بر قشر جوان می‌گذارد؟

اهداف تحقیق

هدف اصلی تحقیق: درک اثرات اخلاقی استفاده از شبکه‌های اجتماعی بر قشر جوان.

اهداف فرعی تحقیق:

- ✓ فهم استفاده مثبت و منفی از شبکه‌های اجتماعی.
- ✓ پی بردن به این که استفاده منفی از شبکه‌های اجتماعی اثرات زننده بر نسل جوان می‌گذارد.
- ✓ درک اثرات استفاده‌ی مثبت از شبکه‌های اجتماعی نسل جوان.

پیشینه‌ی تحقیق:

در زمینه بررسی اثرات استفاده از شبکه‌های اجتماعی به روش تحقیق میدانی یا گرفتن دیدگاه‌ها و نظریات جوانان، استادان و خانواده‌ها، تاهنوز کاری صورت نگرفته است، اگر چنین تحقیقی صورت گرفته باشد، متأسفانه من آن را نتوانستم بدست بیاورم. اما در این مورد، پژوهش به گونه‌ی کتابخانه‌ی با رویکرد تحلیلی و توصیفی در جاهای مختلف صورت گرفته است، اما نه در افغانستان بل در کشورهای دیگر که در ذیل به چندی از آن تحقیقات با تفاوتی که در تحقیق من وجود دارد، اشاره می‌کنم:

العلائیة، حاتم سلیم (2012م). دور مواقع التواصل الاجتماعي فی تحفيز المواطنين الأردنيين. نشر دانشگاه نیلادلفیا.

مدکور، إبراهیم (2008م). معجم العلوم الاجتماعية. الهيئة المصرية العامة للكتاب، مصر.

الشهري، حنان بنت شعشوع (1433هـ ق). أثار استخدام شبكات التواصل الإلكتروني على العلاقات الاجتماعية. جامعة الملك عبدالعزيز.

الحویان، عبدالله (2011م). مواقع التواصل الاجتماعي الالكتروني و تأثيرها على العلاقات الاجتماعية. ناصف، نعيمة عبدالفتاح (2011م). شباب الانترنت، مخاطر و محاذير. شبكة الالوكة. قنيطرة، أحمدبكر (1432هـ ق). الآثار السلبية لاستخدام الانترنت من وجهة نظر طلبة الجامعة الإسلامية. رسالة ماجستير الجامعة الإسلامية- غزة.

سالم، أحمدجمال (2013م). مواقع التواصل الاجتماعي ايجابياتها و سلبياتها و ماهو الاستخدام الصحيح لها. شبكة الالوكة. یافته هایی از این کتاب ها در مورد استفاده از شبکه های اجتماعی: این کتاب ها و رساله ها در مورد چگونگی استفاده از شبکه های اجتماعی و اثرات مثبت و منفی آن بر جوانان، نوجوانان و خانواده و جامعه نگاشته شده است؛ و جوانب مثبت و منفی بهره گیری از این شبکه ها را بر ملا کرده اند. تفاوت کار من با نبستن های دیگران این است که کتاب ها مفصل تر به موضوع استفاده از اینترنت پرداخته اند و به جزئیات موضوع به گونه ی علمی تماس گرفته اند و بحث های حاشیوی را نیز مورد تحقیق قرار داده اند و به زبان عربی و با در نظر داشت محیط نویسندگان و جو حاکم در آن مناطق نوشته شده اند و تحقیقات مذکور به طور کامل، استوار بر رویکرد تحقیق کیفی، توصیفی و تحلیلی می باشد؛ اما این مقاله با در نظر داشت فضای حاکم در افغانستان و در میان نسل جوان و نوجوان، با رویکرد، کمی، کیفی، تحلیلی و توصیفی به زبان فارسی نگاشته شده و بیشتر تمرکز بر صلب موضوع صورت گرفته است و همه جوانب تحقیق، روی پرسش های تمرکز دارد که در فوق به آن اشاره شده و پرسش نامه های که با سران خانواده ها، استادان و جوانان در میان گذاشته شده است، می باشد.

روش تحقیق

روش تحقیق در این مطالعه، کمی و کیفی است. روش کیفی این تحقیق استوار بر تحلیل و توصیف محتویاتی است که دانشمندان مطرح کرده اند و از منابع مختلف جمع آوری کرده تحلیل شده است؛ همچنان در این تحقیق از روش کمی نیز استفاده صورت گرفته است، جامعه آماری این پژوهش، تعدادی از جوانان دانشجوی، نوجوانان دانش آموز، استادان، آموزگاران و سران خانواده است که ضمن پرسش نامه هایی که برای شان توزیع کردم، دیدگاه ها، تجارب و مشاهدات شان را جمع آوری کرده تحلیل نموده ام.

یافته های تحقیق

قبل از این که یافته های تحقیق بپردازم، لازم است که در نخست، شبکه های اجتماعی را تعریف نموده و ویژگی های آن را روشن سازم، تا روزنه ی شود برای ورود به یافته های تحقیق.

تعریف شبکه های اجتماعی

شبکه های اجتماعی به پلتفرم های آنلاین گفته می شود که افراد را قادر می سازند تا با یکدیگر روابط برقرار کنند، محتوای دلخواه خود را به اشتراک بگذارند، اطلاعات و معلومات تبادل کنند و در موضوعات مختلف باهم دیگر مشارکت و تعامل داشته باشند².

شبکه های اجتماعی ترکیبی از نیازهای انسانی، تحولات فناورانه و فرصت های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی هستند. این شبکه ها به وجود آمدند تا ارتباط انسان ها را ساده تر، سریع تر و گسترده تر سازند؛ چون انسان ذاتا موجودی اجتماعی است و

² -المقدادی، خالد غسان یوسف (2013م). ثورة الشبكات الاجتماعية ص 24. نشر: دارالفنایس للنشر، أردن.

همیشه به دنبال راه‌هایی برای برقراری ارتباط، تبادل نظر، حفظ دوستی‌ها و گسترش روابط اجتماعی بوده است. با گسترش زندگی دیجیتال، نیاز به پلتفرم‌هایی که این ارتباط را آسان‌تر کنند، احساس شد بدین منظور این شبکه‌ها در ادوار ایجاد گردید³.

ویژگی‌های شبکه‌های اجتماعی

1. پروفایل شخصی: هر کاربر یک حساب کاربری یا نمایه دارد.
2. لیست ارتباطات: امکان دنبال کردن یا دوستی با دیگر کاربران.
3. اشتراک‌گذاری محتوا: مانند متن، عکس، ویدیو، صدا، لینک و ...
4. تعامل اجتماعی: شامل لایک، کمنت، پیام خصوصی، بازنشرو...
5. پخش اطلاعات: اطلاعات به سرعت بین کاربران منتقل می‌شود⁴.

نمونه‌هایی از شبکه‌های اجتماعی

- اینستاگرام (Instagram)
- فیسبوک (Facebook)
- توییتر / ایکس (Twitter/X)
- تیک‌تاک (TikTok)
- تلگرام و واتساپ⁵.

یافته‌های تحقیق و پژوهش از دو رهگذر صورت گرفته است، نخست، از رهگذر تحقیق کیفی با استفاده از روش کتابخانه‌ی و تحلیل یافته‌ها، و دوم، از رهگذر تحقیق کمی با استفاده از روش میدانی و اخذ نظریات و دیدگاه‌های آموزگاران، جوانان و سران خانواده‌ها، با بهره‌گیری از توزیع پرسش‌نامه‌ها مبنی بر اثرات شبکه‌های اجتماعی بر اعضای خانواده‌ها (جوانان و نوجوانان).

در هر دو روش تحقیق و پژوهش، به جوانب مختلف اثرات اخلاقی شبکه‌های اجتماعی بر اعضای خانواده‌ها به ویژه نسل نوجوان و جوان تماس گرفته شده است؛ هم اثرات ایجابی و سازنده‌ی آن، و هم اثرات سلبی و زنده‌ی آن.

اثرات مثبت بهره‌گیری از شبکه‌های اجتماعی

طوری که پدیدار است، اثرات شبکه‌های اجتماعی یکسره منفی و زنده نیست، این شبکه اثرات مثبت و سازنده در عرصه‌های گونه‌گون زندگی انسان دارد، و استفاده از روش‌های مثبت آن، بدون تردید، موجب دستاورد نیکو در عرصه‌های مختلف زندگی انسان شده فرجام نیک و برآیند خوب و سرنوشت ساز را برایش رقم می‌زند؛ در ذیل به برخی از اثرات ایجابی و مثبت بهره‌گیری از شبکه‌های اجتماعی بر زندگی اشاره می‌کنم:

³- العنانية، حاتم سليم (2012م). دور مواقع التواصل الاجتماعي في تحفيز المواطنين الأردنيين. نشر دانشگاه نیلادلفیا.

⁴- الشهري، حنان بنت شعشوع (1433ه.ق). أثر استخدام شبكات التواصل الإلكتروني على العلاقات الاجتماعية ص 66. جامعة الملك عبدالعزيز.

⁵- مذكور، إبراهيم (2008م). معجم العلوم الاجتماعية. الهيئة المصرية العامة للكتاب، مصر.

تقویت ارتباطات درون خانوادگی

در خانواده‌هایی که اعضای آن به دلیل آوارگی، کار، تحصیل و ... از یکدیگر دور باشند، شبکه‌های اجتماعی نقش مهمی در حفظ ارتباط در میان آنان باز می‌کند. تماس‌های تصویری، پیام‌رسان‌ها و اشتراک‌گذاری روزمره‌ها باعث می‌شود اعضای خانواده از حال یکدیگر باخبر بمانند، تشویق‌ها و نگرانی‌ها ناشی از دوری ایشان به اثر تماس از این وسیله از بین می‌رود، صله رحم که رعایت و توجه به نگهداشتن آن، یکی از آموزه‌های دینی ماست، از این رهگذر پیوسته پیوست می‌ماند^۶.

فراگیری دانش و پرورش

شبکه‌های اجتماعی به منبعی بزرگ و گسترده برای تعلیم و تربیه و دریافت اطلاعات تبدیل شده‌اند. جوانان و نوجوانان می‌توانند از این وسیله برای آموزش علوم مختلف استفاده نمایند، چون آنگونه‌ی که میدانیم، امروزه از این وسیله برای نشر علوم و معلومات استفاده می‌شود و گروه‌های علمی و معلوماتی شکل داده شده و با بهره‌گرفتن از آن، می‌توان به مشکلات علمی فایق آمد.

همچنان والدین نیز می‌توانند از محتواهای تربیتی این شبکه‌های اجتماعی، برای بهبود بخشیدن شیوه‌های تعلیم و تربیت فرزندان شان بهره‌مند شوند و از علما و دانشمندان برای تربیت فرزندان شان طلب مشوره نمایند و راهکارهای درست و تاثیرگذار را همواره بخوانند^۷.

ایجاد فرصت‌های کار برای جوانان و خانواده‌ها

این شبکه‌ها، در کنار آنکه می‌تواند وسیله‌ی خوبی برای تعلیم و تربیت و ارتباطات جمعی و درون خانوادگی باشد، می‌تواند بهترین وسیله برای شغل‌یابی نیز باشد، طوری که امروز دیده می‌شود، برخی خانواده‌ها از طریق شبکه‌های اجتماعی به مشاغل خانگی یا بازاریابی اینترنتی روی آورده‌اند و از این طریق درآمدزایی می‌کنند؛ صفحات فروشگاهی، فروشات آنلاین، تبلیغات، و ... نمونه‌هایی از این نوع استفاده‌هاست^۸.

وسيله‌ی مهم و کارا در حوزه دعوت و توسعه ارزش‌ها

آنچه مهم است، این است که ما شبکه‌های اجتماعی را کنار نگذاریم بلکه از آن استفاده مثبت کنیم و بهترین استفاده این است که ما به حیث مسلمان از آن، در عرصه رساندن ارزش‌های اسلامی استفاده کنیم و پیام الهی را برای دیگران برسانیم، تا استفاده ما از اینترنت موجب تامین سعادت قرار گیرد و وقت گران ارج ما ضایع نگردد، چون دین ما، دین جهانی است و جهانی ساختن دعوت دینی ما از طریق کاربرد شبکه‌های اجتماعی صورت گیرد و می‌توان پیام خود را به اطراف و گوشه‌های مختلف جهان به آسانی رساند و انسان می‌تواند که ارتباط خود را با شرق و غرب برقرار سازد. و این یکی از اثرات ایجابی و مثبت شبکه‌های اجتماعی است که جوانان و اعضای خانواده‌ها می‌توانند که از این وسیله برای انتقال ارزش‌ها و دعوت جوانان و نوجوانان به آموزه‌های اسلامی و فرهنگ پسندیده و آداب زندگی فرا خوانند و برای نهی از منکرات استفاده نمایند؛ خوبی استفاده از شبکه‌های اجتماعی در حوزه دعوت اسلامی این است که بیشترین وسایل دعوتی دیگر يك جانبه اند، به این معنا که از يك طرف پیام توسط آن رسانده می‌شود ولی از سوی دیگر، هیچ عکس‌العملی از جانب مقابل دیده نمی‌شود،

^۶- دعاء، عمر محمدکثانه (2015م). وسایل التواصل الاجتماعي وأثرها على الأسرة، ص 41.

^۷- دعاء، عمر محمدکثانه (2015م). وسایل التواصل الاجتماعي وأثرها على الأسرة، ص 40.

^۸- ردمان، عبدالله (1425ه ق). الإنترنت و تطبيقاته الدعوية. ص 26.

مثل رادیو، تلویزیون، مجله و جراید، این وسایل تنها نظریات و دیدگاه‌ها مسئولان خود را انعکاس می‌دهد و مجال برای خوانندگان و شنوندگان کم‌تراست که آنها نیز به همان پیمان، آنچه که می‌خواهند از این طریق بازتاب یابد و آن را بر دیگران برسانند. ولی این مجال در شبکه‌های اجتماعی برای هردو طرف یکسان است، تبادل حرف‌ها، دلایل، فراهم‌سازی قناعت و ...⁹

آگاهی بر فرهنگ‌ها، اندیشه‌ها و رسم‌های ملت‌ها و کشورها

با استفاده از این دریچه می‌توان به افکار و اندیشه‌ها، فرهنگ‌ها و رسم‌های ملت‌ها و کشورهای دور و نزدیک معلومات حاصل کرد و از نقاط مثبت آن‌ها بهره‌گرفت و جنبه‌های منفی‌شان را نقد کرد.

دستیابی به کتابخانه‌ها

کتاب و دیگر مواد را جمع کردن و ذخیره کردن کاری بس سنگین می‌باشد و از سوی دیگر، مصارف گزاف را نیز نیاز می‌داشته باشد و در کنار آن، جای بزرگ و برای تنظیم و ترتیب آن، یک سلسله اصول و قواعد علمی و عملی نیز ضروری می‌باشد تا برای دریافت هر کتاب از میان هزارهای کتاب، سهولت وجود داشته باشد. ولی برخی از شبکه‌های اجتماعی، چنان وسیله‌ای است که در آن هزارها کتاب ثبت و درج است مثل تلگرام که حتا از توان اکثر کشورها و حکومت‌ها ساختن کتابخانه‌ها بیرون است اما خوشبختانه در آنجا وجود دارد، و انسان می‌تواند بدون کدام مصرف و مشکلی از آن کتاب‌ها استفاده نماید¹⁰.

اثرات منفی اخلاقی شبکه‌های اجتماعی بر قشر جوان

با وجود آن که اثرات منفی استفاده لجام گسیخته از شبکه‌های اجتماعی بیشتر بوده و ابعاد مختلف دارد، و نمی‌توان به همه‌ی آن تماس گرفته، در این جا به طورگذرا به اثرات منفی استفاده لجام گسسته شبکه‌های اجتماعی در عرصه اخلاق و ارزش‌های رفتاری جوانان پرداخته می‌شود.

کاهش گفت‌وگوی واقعی

یکی از قضایای مهم اخلاقی این است که همواره در میان اعضای خانواده نشست و برخاست و دیدو بازدید صورت بگیرد و همیشه گفت و گوهای واقعی و حضوری وجود داشته باشد، متأسفانه استفاده بیش از حد از شبکه‌های اجتماعی، موجب کاهش زمان گفتگوی رو در رو بین اعضای خانواده می‌شود، و این وضعیت می‌تواند منجر به سردی روابط، سوءتفاهم و فاصله عاطفی میان والدین و فرزندان یا میان زوجین شود.

اعتیاد به فضای مجازی و بازماندن از وظایف اجتماعی و شغلی

از خواست‌های مهم اخلاق اجتماعی انسان این است که جوانان به وظایف خانواده و به مسؤولیت‌های اجتماعی خود پیوسته توجه داشته مبادرت ورزد و شور بختانه برخی افراد به شبکه‌های اجتماعی چنان وابسته می‌شوند، که ساعات زیادی را صرف گشت‌وگذار در فضای مجازی می‌کنند که گذشت این حالت او را معتاد به این شبکه می‌نماید و این اعتیاد ممکن است بیشتر باعث بی‌توجهی به وظایف خانوادگی، تحصیلی یا شغلی شود و در نهایت بنیان خانواده را تضعیف می‌کند¹¹.

⁹- حمید، نقیب‌الله (1402 ه.ش). درآمدی بر نظام اجتماعی اسلام. ص 240 ناشر: کابل: انتشارات حامدرسالت.

¹⁰- حمید، نقیب‌الله (1402 ه.ش). درآمدی بر نظام اجتماعی اسلام. ص 241 ناشر: کابل: انتشارات حامدرسالت.

¹¹- الصاعدی، سلطان مسفر مبارک (2014 م). الشبكات الاجتماعية، خطر أم فرصة. ص 45.

بروز تنش خانوادگی و برهم خوردن فضای اخلاقی و عاطفی آن

یکی از رسالت مهم دینی و اخلاقی جوانان این است توجه بایسته به آرامش خانواده و حفظ امنیت و ثبات آن نماید و از کارهای که موجب برهم خوردن فضای آرام خانواده می شود و تنش و کشمکش را در آن به وجود می آورد، اجتناب نماید. متأسفانه افراط در استفاده از شبکه های اجتماعی در داخل خانه، همچنان برملاشدن بسیاری از حرف ها و اسراری که می بایستی در حصار خانه حبس باشد، از یک سو، سبب انزوایشینی اعضای خانواده شده و روابط گرم شان را تهدید می کند و از سوی دیگر، موجب برانگیخته شدن تنش خانوادگی بین زوجین و فرزندان می شود و این امر، دوام خانوادگی، صمیمیت و محبت شان را به خطر مواجه می سازد و آرامش و ثبات خانواده را تهدید می کند.¹²

توسعه اندیشه ی الگوگیری نادرست

از مسایل مهم و اساسی اخلاقی این است که جوانان برای درک حقیقت و رهیابی به واقعیت ها و ساختن خود، الگو و قدوه نیک را انتخاب کرده و آن را مرجع و رویکرد برای زندگی خود قرار دهند و به خوانش محتویاتی توجه نمایند که بستری برای رشد علمی و ارتقای ظرفیت وی قرار گیرد؛ اما محتویات غیرواقعی در شبکه های اجتماعی، تصاویر و افلام غیر اخلاقی و نامطلوب که در برخی صفحات دیده می شوند، بر افکار، نگرش ها و سبک زندگی جوانان تأثیر منفی می گذارد و این محتویات زننده ی شبکه های اجتماعی، می توانند باعث ناهنجاری اخلاقی، رفتاری، تغییر ارزش ها و فاصله گرفتن از فرهنگ دینی و ملی جوانان و نوجوانان شوند.¹³

اتلاف وقت و اختلال در مدیریت زمان

یکی از مکلفیت های جوانان این است که وقت را به نفع خود مدیریت کنند و از آن برای استفاده مثبت بهره گیرند و از ضایع شدن آن حتی المقدور جلوگیری نمایند؛ ولی استفاده ی لجام گسسته از شبکه های اجتماعی اعتیاد آورد بوده است و بسیاری از نوجوانان و جوانان، ساعت های زیادی را به تماشای شبکه های اجتماعی پرداخته، دیدن استوری ها، یا شرکت بحث های بیهوده و غیرمفید، بدون آنکه متوجه گذر زمان شوند. این موضوع منجر به اتلاف وقت، عقب ماندگی تحصیلی، انجام نشدن تکالیف و مسئولیت های اجتماعی و اقتصادی، و کاهش آمادگی برای ادای مسئولیت ها و امتحانات کورس های آموزشی، مکاتب و پوهنتون ها می شود.¹⁴

بدی ها و اشتباهات دیگران را یاد کردن و آنها را توهین نمودن

اخلاق اسلامی و انسانی ایجاب می کند که بر عیوب و بدی های دیگران پرده انداخته شود واز عزت و حیثیت وی پاسداری گردد و هیچ فردی مورد توهین و استهزا قرار داده نشود؛ متأسفانه، بسیاری از استفاده کنندگان شبکه های اجتماعی، برنقاط ضعف دیگران انگشت انتقاد می گذارند و عیوب شان را با استفاده از شبکه های اجتماعی برملا می سازند و گاهی چنان می شود که موضوعات شخصی و خانوادگی آنها را به بحث می گیرند و بحث به تهمت و بهتان می کشد، و با تأسف امروز در شبکه

¹²- الحویان، عبدالله الحویان(2011م). مواقع التواصل الاجتماعي الالكترونیة و تأثیرها علی العلاقات الاجتماعیة ص 67.

¹³- دعاء، عمر محمدکتانه(2015م). وسائل التواصل الاجتماعي و أثرها علی الأسرة، ص 55.

¹⁴- الصاعدي، سلطان مسفر مبارک(2014م). الشبكات الاجتماعیة، خطرأم فرصة. ص 50.

های اجتماعی که افغانستان به کار می‌برند، چنین کار معمول گردیده و اکثریت بدون کدام دلیل یکدیگر را به تیغ رد و بد و تهمت می‌کشند¹⁵.

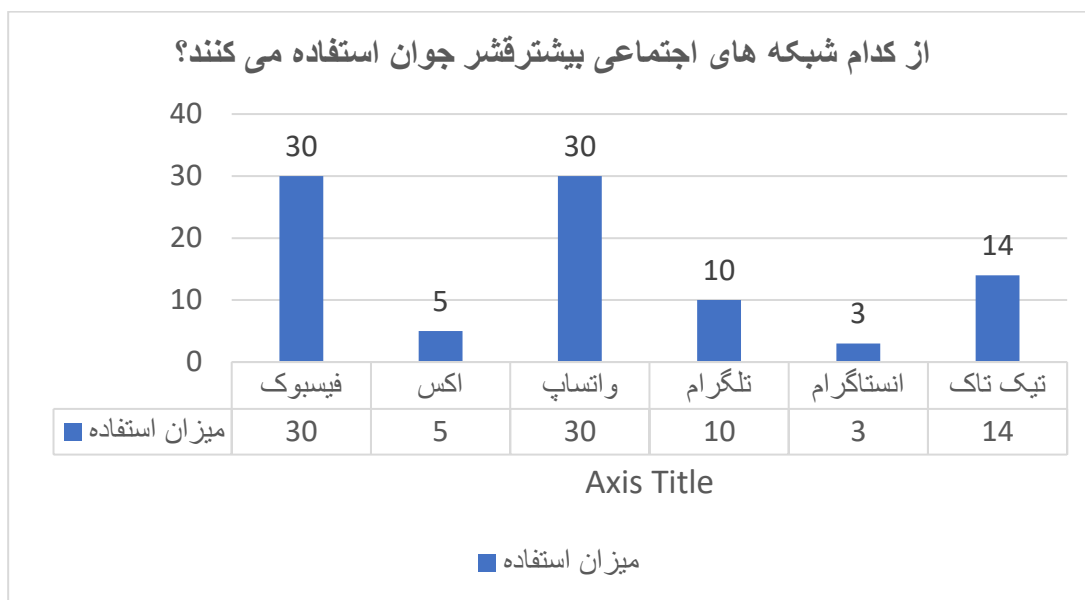
بخش دوم تحقیق

بخش دوم از تحقیق در مورد شبکه های اجتماعی، پژوهش میدانی با اخذ دیدگاه ها و نظریات آموزگاران، دانشجویان و دانش آموزان است. برای تکمیل این بخش، نخست سه نوع پرسش نامه تهیه کردم؛ پرسش نامه برای اخذ دیدگاه های جوانان و جوانانی که در مکاتب و دانشگاه مشغول فراگیری علم و دانش اند، پرسش نامه برای اخذ نظریات آموزگاران و استادان مکاتب و دانشگاه ها، پرسش نامه سوم برای اخذ دیدگاه های سران خانواده ها مثل پدران و مادران و از سی تن نظریات شان ضمن پرسش نامه گرفته شده است.

نخست پرسش نامه های که برای جوانان و نوجوانان توزیع شده بود را مورد تحلیل و بررسی قرار میدهم. برای جوانان و نوجوانان نخستین سوالی که مطرح شده بود چنین بود:

از کدام شبکه های اجتماعی بیشتر استفاده می‌کنند؟

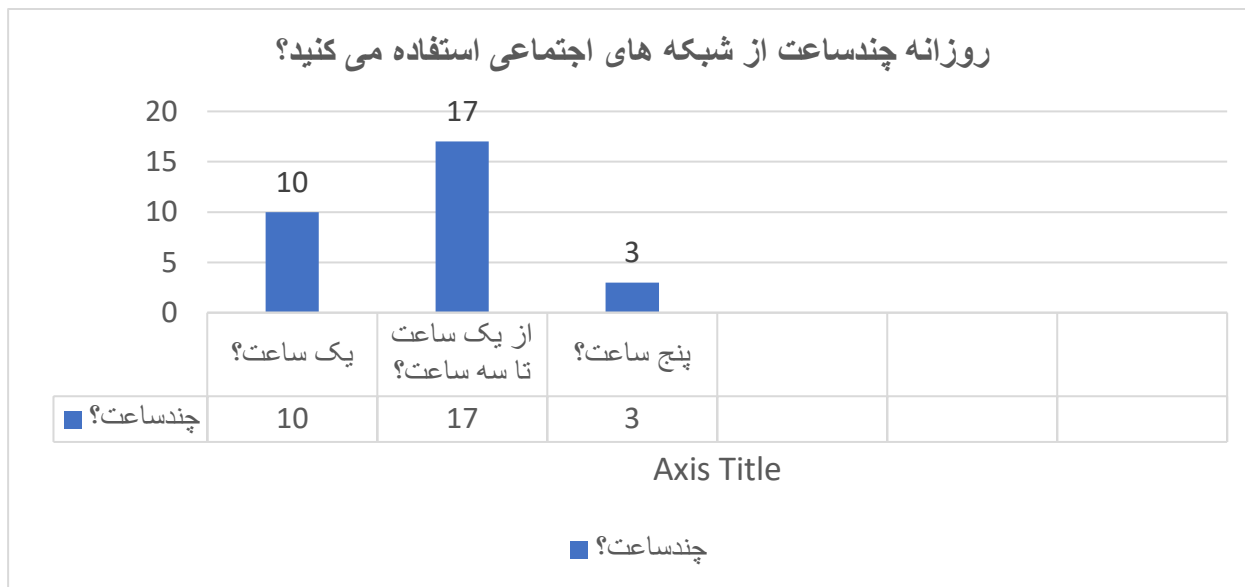
این سوال برای شاگردان مکاتب و دانشگاه ها مطرح شد، تا معلوم شود که جوانان و نوجوانان از کدام شبکه های اجتماعی بیشتر استفاده می‌کنند، با درک این پرسش، زمینه برای ارایه پاسخ برای سوالات بعدی فراهم می‌گردد. در پاسخ به پرسش فوق، چنانی که در جدول دیده می‌شود، جواب ها متفاوت است و هر پاسخ دهنده حق گزینش چندین گزینه را داشت؛ اما در مورد استفاده از فیسبوک و واتساپ رقمش بالا بوده و صد در صد را تشکیل میدهد. براساس اظهارات دانش آموزان و دانشجویان، این تنها ما نیستیم که این گونه و به این پیمانان از این شبکه های اجتماعی استفاده می‌کنیم، به همانند ما، بیشترین جوانان و نوجوانان نیز این گونه و به این پیمانان از این وسیله بهره می‌گیرند.

¹⁵- حمید، نقیب‌الله (1402 ه.ش). درآمدی بر نظام اجتماعی اسلام. ص ناشر: کابل: انتشارات حامد رسالت.

روزانه چندساعت از شبکه های اجتماعی استفاده می کنید؟

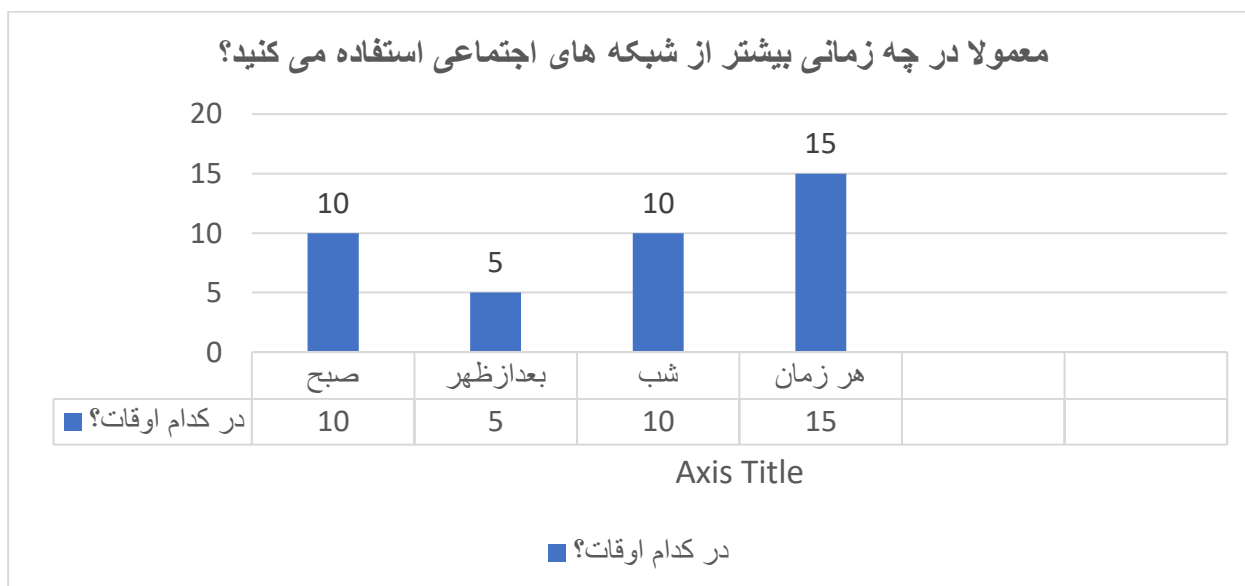
سوال دیگری که برای جوانان و نوجوانان در پرسش نامه مطرح شده بود، میزان استفاده از شبکه های اجتماعی بود تا معلوم گردد که معمولا ایشان چند ساعت از این شبکه ها استفاده می کنند.

از پاسخ به سوال فوق، معلوم می شود که بیشترین محصلان و متعلمان بالای یک ساعت از شبکه های اجتماعی استفاده می کنند و به مثل ایشان نیز دیگر جوانان و نوجوانان به همین پیمانها یا کمتر و بیشتر از این، مشغول بهره گیری از شبکه های اجتماعی می باشند.

معمولا در چه زمانی بیشتر از شبکه های اجتماعی استفاده می کنید؟

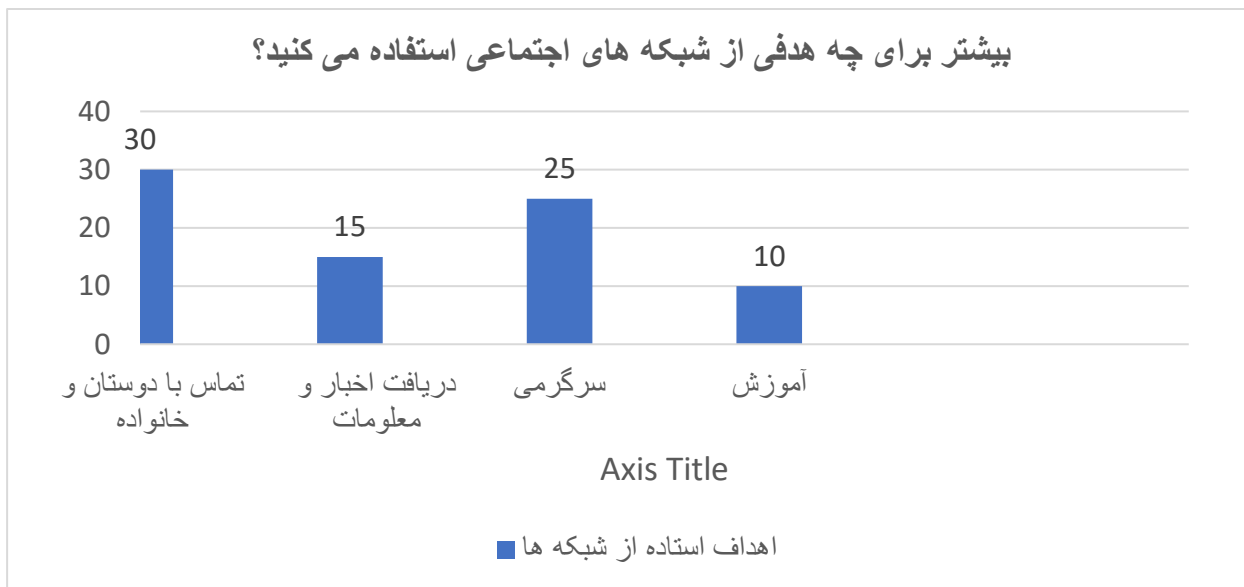
سوال دیگری که برای جوانان و نوجوانان مطرح شده بود، وقت ها و فرصت های استفاده از این شبکه هاست، این که درک شود که این قشر بیشتر در کدام وقت ها مشغول بهره گیری از شبکه های اجتماعی می شوند.

از این پاسخ فهمیده می شود که قشر جوان و نوجوان بیشتر از طرف شب و هر زمان از شبکه های اجتماعی استفاده می کنند. بعدا در جواب سران خانواده ها می بینیم که بیشترین فرصتی را که جوانان هزینه شبکه های اجتماعی می کنند، همانا شب می باشد.

بیشتر برای چه هدفی از شبکه های اجتماعی استفاده می کنید؟

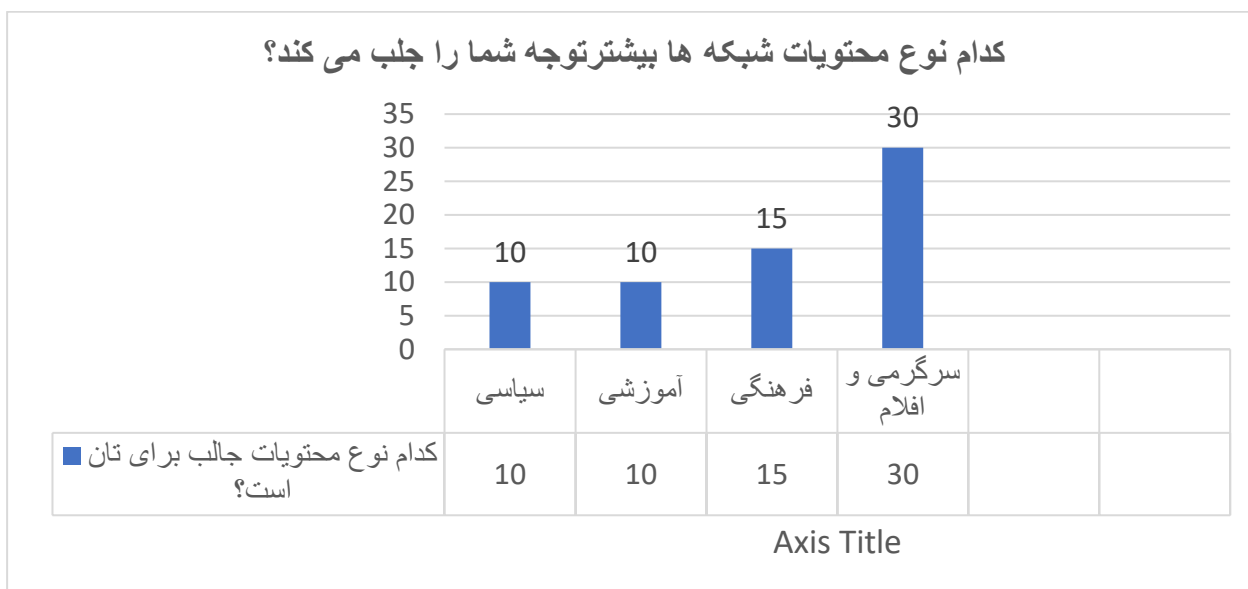
قضیه مهمی که با قشر جوان و نوجوان مطرح کردم، هدف استفاده از شبکه های اجتماعی بود، این که برای تحقق کدام هدف، از این شبکه های مختلف اجتماعی استفاده می کنند و مال و وقت خود را در این زمینه هزینه می کنند؟

از این پاسخ قشر جوان و نوجوان معلوم می شود که بیشترین آنان از این شبکه ها برای تماس با دوستان و خانواده و برای وقت گذران و سرگرمی استفاده می کنند و کم ترین ایشان برای تعلیم و آموزش از این وسیله بهره می گیرند.

کدام نوع محتوا بیشتر توجه شما را جلب می کند؟

سوالی دیگری با این قشر در میان گذاشتم در مورد محتویات شبکه ها بود، تا مشخص شود که جوانان ما بیشتر علاقمند کدام محتویات شبکه های مجازی می باشند.

از این جا نیز معلوم می شود به مثل سوال اول که این دو سوال تقریباً باهم نزدیک اند، بیشتر جوانان و نوجوانان از برنامه ها و محتویات سرگرم کننده و افلام استفاده می کنند و استفاده کنندگان از برنامه های مفید فرهنگی و آموزشی در میان جوانان و نوجوانان کمتر می باشند.

در اخیر پرسش نامه پیشنهادات نسل جوان و نوجوان را خواسته بودم، بیشترین شان خواستار تحقق نکات زیرین بودند:

✓ سرعت اینترنت،

✓ وضع محدودیت استفاده از نت و موبایل همراه در دانشگاه ها و مکاتب،

✓ پایین آوردن نرخ اینترنت در کشور،

✓ وضع محدودیت در نشر مطالب زنده و محتویات ضد ارزش های اسلامی و ملی.

پرسش نامه ی دیگری برای سران خانواده ها توزیع شده بود و از ایشان در مورد استفاده فرزندان شان از شبکه های اجتماعی پرسش هایی را مطرح کرده بودم که در ذیل پاسخ های شان مورد تحلیل قرار می گیرد:

کدام اعضای خانواده بیشتر از شبکه های اجتماعی استفاده می کنند؟

از سران خانواده ها پرسیدم که در داخل خانه کدام فرد از اعضای شان بیشتر از شبکه های اجتماعی استفاده می کنند، جواب همه شان، یکنواخت بود، فرزندان شان.

شبکه های اجتماعی چه اثرات منفی بر اخلاق و تعاملات اجتماعی فرزندان شما داشته اند؟

این سوال دیگری بود که با سران خانواده مطرح شد و همه در جواب، نقاط ذیل را به عنوان اثرات زنده و منفی استفاده از شبکه های اجتماعی یاد آور شده اند:

✓ اتلاف وقت،

✓ ضعیف شدن روابط بین والدین و فرزندان،

✓ نشر اخبار نادرست،

✓ اعتیاد به موبایل و اینترنت،

✓ مانع تعلیم و مطالعه،

✓ مانع رسیدگی به کار و مسئولیت ها،

✓ مانع عبادات؛ نماز و تلاوت قرآن کریم،

✓ متأثر شدن از اخلاق منفی کاربران دیگر شبکه های اجتماعی،

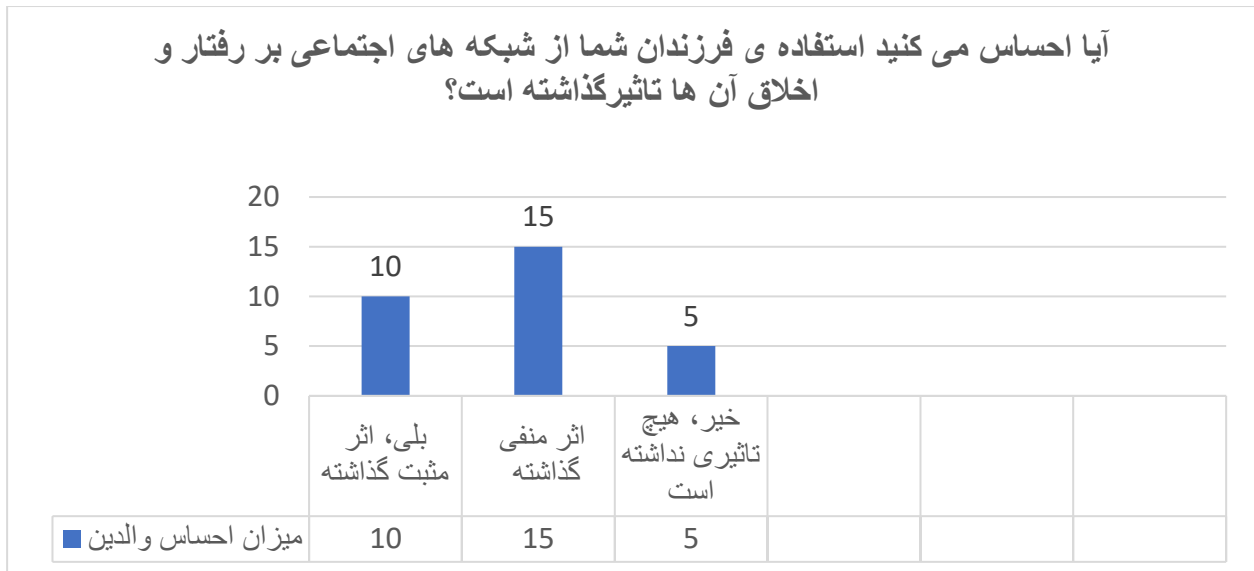
✓ مصاب شدن به مرض انزوا نشینی،

✓ پیدایش روابط نامشروع با جنس مخالف،

✓ عدم توجه به منزل و خواست های خانه و خانواده.

آیا احساس می کنید استفاده ی فرزندان شما از شبکه های اجتماعی بر رفتار و اخلاق آن ها تاثیر گذاشته است؟

سوال دیگری که با سران خانواده مطرح شد، در مورد تأثیرگذاری شبکه های اجتماعی بر رفتار و اخلاق فرزندان شان بود، در این زمینه جواب های شان متفاوت بود:

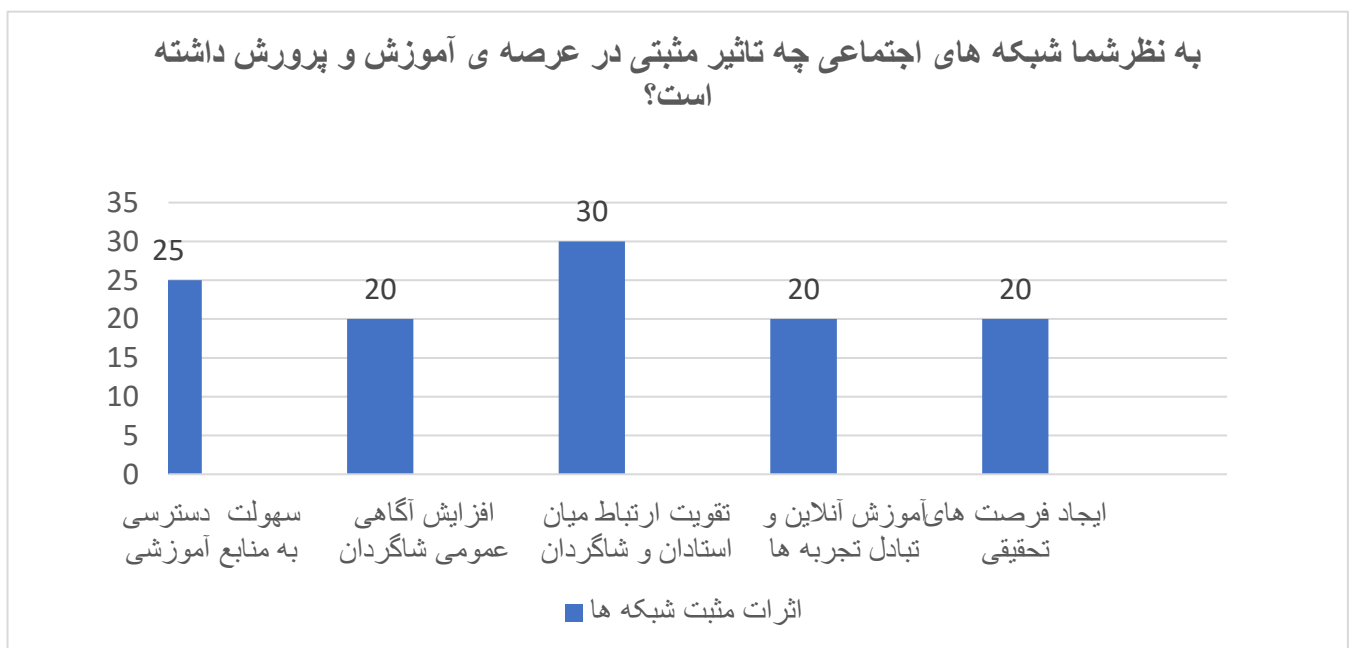
چون در این پرسش نامه، هر پاسخ دهنده، حق یک گزینش را داشتند و چنان که در جدول می بینید، بیشتر ایشان، باورمند بودند که استفاده بیشتر از شبکه های اجتماعی بر فرزندان شان اثر منفی گذاشته است.

پیشنهادات خانواده در زمینه استفاده از اینترنت در کشور، همانا وضع محدودیت در شبکه ها و فلترکردن برنامه ها و محتویاتی که با آموزه های اسلامی و فرهنگ ملی ما متضاد باشند و سبب انحرافات اخلاقی و فکری جوانان می شود و مدیریت تلفون های همراه در داخل مراکز علمی، مکاتب و پوهنتون ها بود.

پرسش نامه یی دیگر برای آموزگاران مکاتب و استادان پوهنتون ها توزیع شده بود و از سی تن ایشان ضمن آن، اسوالاتی صورت گرفته بود که مهمترین آن با پاسخ ایشان به گونه ی مختصر اینجا نقل می کنم:

به نظر شما شبکه های اجتماعی چه تاثیر مثبتی در عرصه ی آموزش و پرورش داشته است؟

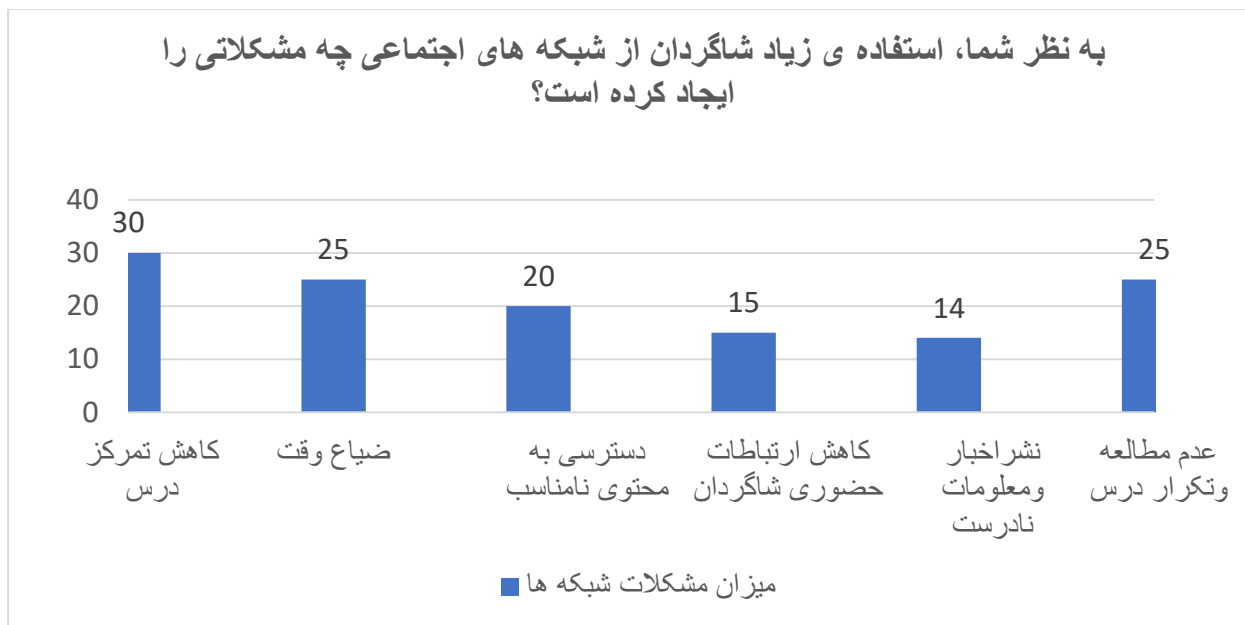
از استادان پوهنتون ها و آموزگاران این سوال را مطرح کردم که شبکه های اجتماعی چه تأثیر مثبتی در روند آموزش و پرورش دارد و دانشجویان و دانش آموزان از آن چه استفاده ی مثبت می کنند؟ قرار شرح جدول ذیل ایشان پاسخ داده اند:

در این سوال، استادان و معلمان، حق گزینش چندین گزینه را داشتند، طوری که می بینید، اکثریت ایشان جواب مثبت دادند و از آن فهمیده می شود که شبکه های اجتماعی وسیله ی خوبی اند برای حل مشکلات علمی- فرهنگی- تحقیق و ... و این موضوع بستگی به کاربران آن دارد تا از این فرصت به نفع رشد ظرفیت علمی خود بهره برداری کند.

به نظر شما، استفاده ی زیاد شاگردان از شبکه های اجتماعی چه مشکلاتی را ایجاد کرده است؟

این سوال مهمی است که با استادان و آموزگاران در میان گذاشتم، ایشان قرار ذیل به این پرسش پاسخ داده اند:

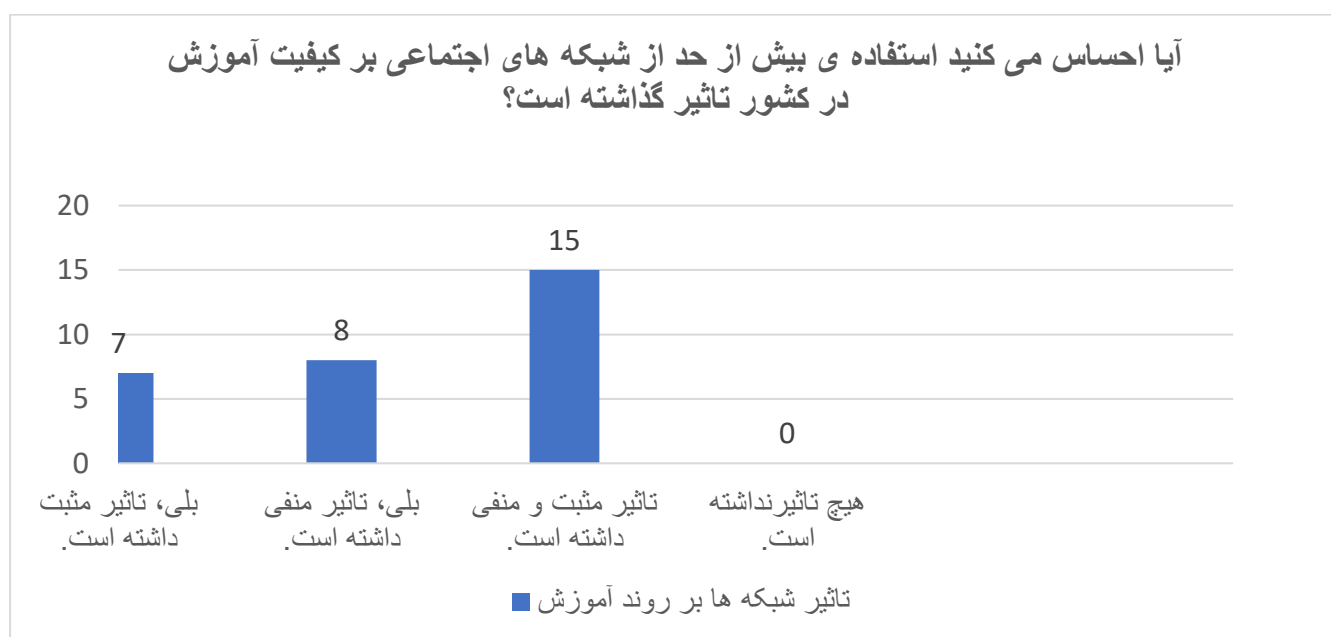

طوری که مشاهده می شود، استفاده ی بیشتر به شبکه های اجتماعی براساس اظهارات معلمان و استادان، اثرات خیلی زننده ی را بر روند آموزش جوانان و نوجوان دارد و بزرگترین سدی فراروی آنان برای رشد ظرفیت علمی شان قرار می گیرد.

آیا احساس می کنید استفاده ی بیش از حد از شبکه های اجتماعی بر کیفیت آموزش در کشور تاثیر گذاشته است؟

از استادان پوهنتون ها و آموزگاران این پرسش را مطرح کردم که چه فکر می کنند آیا استفاده ی بیش از حد جوانان و

نوجوانان از شبکه های اجتماعی، بر کیفیت آموزش تاثیر گذاشته است؟ جواب های ایشان نیز متفاوت بود:

در پاسخ به این سوال، هر پاسخ دهنده، حق یک گزینه را داشتند، طوری که در جدول مشاهده می شود، اکثریت باورمند اند که شبکه های اجتماعی تنها اثرات منفی یا تنها اثرات مثبت نداشته بل تاثیر مثبت و منفی خود را دارد، و این امر بستگی به نحوه کاربرد کاربران شبکه های اجتماعی دارد.

نتیجه گیری

نتیجه ی که بعد از تحقیق و پژوهش بدست آمده نکات زیرین است:

- ✓ آنچه که بدست آمده جوانان و نوجوانان ما از شبکه های اجتماعی بیشتر استفاده می کنند و اوقات ارزشمند خود را هزینه ی این شبکه های مجازی می کنند.
- ✓ نسل جوان و نوجوان کشور ما از شبکه های مختلف، برای اغراض و اهداف گونه گون بهره می گیرند و طوری که در نظریات شان مشاهده شد، میزان بهره گیری مثبت پایین تر بود نسبت به بهره گیری منفی از این شبکه های اجتماعی.
- ✓ آموزگاران، استادان و سران خانواده ها، تاثیرگذاری منفی شبکه ها بر جوانان و نوجوانان و متاثر شدن ایشان از این موضوع را واضح نمودند و باورمند بودند که استفاده بیشتر متعلمان و محصلان، وسیله برای کندی روند آموزش شده و تاثیر منفی بر آموزش و پرورش ایشان گذاشته است و موجب پایین آمدن سطح درسی خوانی و مطالعه ایشان قرار گرفته است.
- ✓ پیشنهادات اکثریت پاسخ دهندگان این بود که از یک سو، شخص استفاده کننده، خود را در هنگام بهره گیری از شبکه های مدیریت نماید و از سوی دیگر، نظام در زمینه ی کنترل اینترنت در مراکز علمی، مکاتب و پوهنتون ها توجه ی بایسته نماید.
- ✓ شبکه های اجتماعی همان طور که می توانند ابزار مفیدی برای ارتباط، آموزش و توسعه فردی باشند، اگر بدون کنترل و آگاهی مورد استفاده قرار گیرند، اثرات منفی جبران ناپذیری بر خانوادگی ها و به ویژه برای نسل جوان و نوجوان خواهند گذاشت.
- ✓ مسئولیت استفاده صحیح از این ابزارها بر عهده تک تک جوانان و نوجوانان است، اما نقش والدین در فرهنگ سازی و نظارت بسیار حیاتی است.
- ✓ در صورتی عدم کنترل و مدیریت خود، اثرات منفی و زننده ی شبکه های اجتماعی، جوانان و نوجوانان را از مسیر درست و از رسیدگی به مسئولیت های شان باز میدارد و آینده ی شان به خطرات تبهگر مواجه می سازد.

فهرست منابع

1. الحویان، عبدالله الحویان (2011م). مواقع التواصل الاجتماعي الالکترونیة و تأثیرها علی العلاقات الاجتماعیة.
2. حمید، نقیب الله (1402ه ش). درآمدی بر نظام اجتماعی اسلام. ص ناشر: کابل: انتشارات حامد رسالت.
3. دعاء، عمر محمدکتانه (2015م). وسایل التواصل الاجتماعي و أثرها علی الأسرة. الجامعة الإسلامية. غزة.
4. ردمان، عبدالله (1425ه ق). الإنترنت و تطبیقاته الدعویة.
5. الشهري، حنان بنت شعشوع (1433ه ق). أثر استخدام شبكات التواصل الالکترونی علی العلاقات الاجتماعیة. جامعة الملك عبدالعزيز.

6. الصاعدى، سلطان مسفر مبارك(2014م). الشبكات الاجتماعية، خطرأم فرصة.
7. العلانية، حاتم سليم(2012م). دور مواقع التواصل الاجتماعي في تحفيز المواطنين الأردنيين. نشر دانشگاه نيلا دلفيا.
8. مدكور، إبراهيم(2008م). معجم العلوم الاجتماعية. الهيئة المصرية العامة للكتاب، مصر.
9. المقدادى، خالد غسان يوسف(2013م). ثورة الشبكات الاجتماعية ص24. نشر: دارالفائس للنشر، أردن.
10. قنيطة، أحمد بكر(1432هـ ق). الآثار السلبية لاستخدام الانترنت من وجهة نظر طلبة الجامعة الإسلامية. رسالة ماجستير الجامعة الإسلامية- غزة.

An Examination of the Effects of Social Networks on Youth and Adolescents

Abstract

This research paper focuses on understanding the effects of social networks on youth and adolescents and reveals the problems they face as a result of using social media platforms. The significance of this study lies in the fact that uncontrolled use of social networks and the lack of attention to managing and regulating their use can have harmful and irreversible effects on the academic, social, economic, and other aspects of users' lives. Conversely, paying attention to the positive applications of this virtual world can lead to favorable outcomes for young people and adolescents.

The aim of this research is to clarify the positive and negative effects of social network use on youth and adolescents and, by understanding its negative and risky consequences, to promote principled and regulated use of these networks and protect users from their potential harms. The research methodology is both quantitative and qualitative, based on the analysis and description of findings derived from respondents' views collected through questionnaires, as well as from relevant literature and books.

The most important findings indicate that social networks have both positive and negative effects on youth and adolescents; however, the negative effects on young people are more pronounced when usage is not properly managed. This study concludes with a summary of findings and a list of references used.

Keywords: *Effects, Social Networks, Youth, Adolescents.*